

Europa, speelbal of medespeler?

De nieuwste Amerikaanse bestseller, na die van Kennedy over de 'overstretch' van de VS ('The rise and fall of the Great Powers'), is getiteld: 'The Third Century: America's resurgence in the Asian era'. Kern van het boek is dat de VS er goed aan zou doen 'zich onafhankelijk te verklaren van Europa en een eind te maken aan twee eeuwen fixatie op de Westerse beschaving'. Daar kan Europa het mee doen. Geen wonder dat Europeanen zich meer en meer gaan overgeven aan bespiegelingen over hun eigen werelddeel en zijn toekomst. Europa blijkt in de mode, er is veel in beweging op ons continent. De Amerikaanse veiligheidsgarantie staat onder druk, de Sovjetunie hervormt zich. Een Europees 'huis' is het gesprek van de dag.

'De landen van Europa zien zich opnieuw op een kruispunt van wegen geplaatst waar beslissingen genomen moeten worden', zo stelt de achterflap van een recent verschenen boek, getiteld: 'Europa, speelbal of medespeler' (Uitgeverij In de Toren, 312 pagina's, fl. 32,50). Het boek, gepubliceerd ter gelegenheid van het Europa-Congres van de Europese Beweging op 6 en 7 mei jl. in Den Haag, beantwoordt de vraag naar de toekomst overigens niet luid en duidelijk. Dat kan niet door de gekozen opzet, een verzameling bijdragen van dertien auteurs, maar ook niet door de complexiteit en de onzekerheid van de probleemstelling. Het is niet gemakkelijk een rode draad te ontdekken in de

bijdragen die zeer uiteenlopen in optiek, tijdspectief en kwaliteit. Dat geldt vooral voor de visies op de toekomst van Europa. Haar verleden (vanaf het jaar 1000 tot en met het na-oorlogse herstel) wordt kort en bondig in kaart gebracht. Dat is een interessant deel van het boek, vooral omdat een analyse van het machtsverval van Europa tot aan en leidend tot W.O. II, met daarin aandacht voor de verschillen in de componenten daarin van oost en west binnen Europa, tot nu toe niet gemakkelijk voorhanden was. Het langzame machtsherstel, economisch én politiek, van Europa na W.O. II in de nieuwe en onnatuurlijke opzet (scheiding tussen Oost- en West Europa) worden uitvoerig behandeld.

Het vellen van een oordeel over zo'n boek is moeilijk. Leidend thema is welk gevolg moet worden verbonden aan wat algemeen wordt gezien als het in verval raken van het door de VS opgezette naoorlogse bestel. 'De internationale orde is op losse schroeven komen te staan' (Inleiding p. 12). Ik vraag mij af of dit wel echt zo is en met name of een 'stuurloos tijdperk' is ontstaan in statenorde en wereld-economie, zoals de redacteurs Houwelingen en Sicca beweren. Te meer vraag ik mij af of er wel (al) een echt dan wel redelijk alternatief is voor de huidige statenorde. Flager en Rood reiken in hoofdstuk 11 van het boek vier scenario's aan voor West-Europa's toekomst, waarvan twee – het West-Europese en het Oost-Europese scenario – terecht als het minst waarschijnlijk worden gekwalificeerd. Terecht,

omdat deze scenario's onwaarschijnlijke situaties vooronderstellen, zoals de teloorgang van de Sovjet-dominantie in Oost-Europa (naast die van de VS in West-Europa). Voor een West-Europees scenario ontbreekt het vooral nog aan een werkelijk gemeenschappelijk defensiebeleid, stellen de auteurs niet onrealistisch. De conclusie van de scenario-bouwers lijkt mij aan de sombere kant: '.... hetzij fragmentatie, hetzij hernieuwde Amerikaanse dominantie over West-Europa vormen nog de meest logische perspectieven' (in de woorden van de auteurs: 'zelf-finlandisering en heratlantisering').

Waarom somber? Er is zeker sprake van een verschuiving in Amerikaanse aandacht en politieke prioriteitstelling van Europa naar de Pacific of misschien zelfs ook wel Oost-Europa, maar dat betekent niet dat de fundamentele en wederzijdse voordelige veiligheidsband tussen Europa en de VS is verbroken. Er zal binnen het kader van die band het nodige veranderen, m.n. waar het gaat om burden-sharing, mede in het perspectief van het ontzaglijk grote begrotingstekort in de VS en de last van 300.000 Amerikaanse militairen in Europa op de begroting, maar de band zal naar mijn overtuiging niet worden geslaakt. Zeker niet als de Amerikaanse politiek volgend jaar weer terugkeert in de 'mainstream' van de constanten in het buitenlands beleid, of die nu door Bush of door Dukakis worden vertolkt en zich afkeert van tijdelijke visioenen (of spookbeelden) van Star

Wars en een nucleair-vrije wereld.

Derhalve geen heratlantisering maar voortzetting van de Atlantische band met Europa als steviger en meer met één stem sprekende partner, zoals Kissinger en Schmidt in de jaren zeventig reeds voorzagen. De opkomst van de WEU – vreemd genoeg behalve bij de bijdrage van Schaper nagenoeg ontbrekend in het boek – toont aan dat betere Europese veiligheidspolitieke coördinatie niet onmogelijk is. Het Europa zonder binnengrenzen van 1992 zal daar ook aan bijdragen al is veiligheid welbewust (nog) uitgezonderd van het Europese domein. In dat proces moet uiteraard het gewicht van de nationale soevereiniteit op veiligheidsgebied niet worden onderschat. Vandaar ook de relevantie van de Frans-Duitse en – ook onderbelicht – de Frans-Engelse veiligheidssamenwerking.

In het boek geven conform het bekende Nederlandse rollenpatroon Rozemond een sceptische en Koch een enthousiaste visie op die samenwerking, maar wat heet enthousiast? Voor Koch is een heroriëntatie (van Nederland) noodzakelijk, want onvermijdelijk: 'Het heeft weinig zin om de wens uit te spreken te willen schuilen onder de Amerikaanse atoomparaplus, wanneer de Amerikanen reed lang geleden hebben besloten deze dicht te klappen. Het niet serieus nemen van de mogelijkheden van Frans-Duitse samenwerking kan juist, als men daar zo zijn bedenkingen over heeft, kwalijke gevolgen hebben'. Rozemond signaleert

de eigen, nationale motieven die Parijs en Bonn in elkaars armen drijven (o.m. vrees voor Duits neutralisme) en wijst m.i. terecht op de woorden en vooral daden die nog ontbreken om een werkelijk Europese militaire inzet aan Franse zijde geloofwaardig te maken. De auteur brengt het probleem tot de essentie terug wanneer hij spreekt over de oorlogsvoorkoming en de mix van militaire – ook nucleaire! – en politieke middelen die daarvoor nodig is. De probleemstelling kan voor de afzienbare toekomst nog niet in een ander kader worden beantwoord dan het bredere Westelijke veiligheidskader. Europa en de VS zullen daarin beide hun eigen rol steeds moeten herdefiniëren. Dat dit gebeurt hoeft niet het einde te zijn van de NAVO-alliantie, maar kan wel het karakter daarvan wijzigen. Niet onlogisch na 40 jaar waarin de Amerikaanse garantie en de Europese behoeften en eigen mogelijkheden uiteraard niet hetzelfde zijn gebleven.

Deze 'schuivende panelen' in de NAVO worden in het veel geroemde geschrift van Paul Scheffer (WBS) (*) indringender en klemmender uiteengezet dan in dit boek. Scheffer concludeert daarin dat onder invloed van veranderingen in de verhouding tussen West-Europa en de VS de Nederlandse veiligheidspolitiek zou moeten worden bijgebogen in de richting van een meer continentaal gerichte Europese politiek met daarin een leidende rol voor de BRD en Frankrijk.

Pluriformiteit van invalshoeken (niet in de laatste plaats de interessante historische beschouwingen waaraan ik onvoldoende aandacht heb kunnen schenken) zullen, vrees ik, 'Europa, speelbal of medespeler' eerder uit de aandacht doen verdwijnen. Elk wat wils leidt immers eerder tot vergetelheid dan een dwingende argumentatie. Niettemin: aanbevolen lectuur voor allen die Europa ter harte gaat, omdat hier – voor het eerst eigenlijk – een poging wordt gedaan geschiedenis en toekomst van Europa te schetsen op een geïntegreerde wijze. Als 'reader' die een introductie verschaft voor de meer actuele discussies over 'waarheen Europa' is het zelfs zeer waardevol. Dat er in die discussie over Europa niet altijd iets nieuws onder de zon is blijkt uit een in het boek opgenomen citaat van de midden 19e-eeuwse auteur Julius Fröbel, weer eens een andere keuze dan De Tocqueville: 'Amerika und Russland sind die beide Pole der politischen Welt geworden, und zwischen ihnen liegt das Westliche Europa als Übergang in der Mitte (....). Die Staaten des europäischen Abendlandes können im Dämmerlichte der Zukunft nur noch als die Cantone einer grossen Eidgenossenschaft erscheinen'. Even aardig is Siccama's daaropvolgende samenvatting van Fröbel's observaties over Europa: hij meende dat 'in Rusland te veel werd geregeerd, in Amerika te weinig, maar dat in Europa op de verkeerde plaats te weinig en overal slecht werd geregeerd'. Zullen Gorbatsjov,

Dukakis en de interne markt in 1992 daar in de jaren '90 veel aan hebben veranderd?

J.Th. Hoekema, augustus 1988

* Een tevreden natie: Nederland en het wederkerend geloof in de Europese status quo, Bert Bakker/WBS, 1988.